Paus Benedictus XVI en de Protestanten

Door Dr. Margriet Gosker

Oecumenisch theoloog en predikant van de PKN

1 januari 2023

1 Benedictus was ontegenzeggelijk een van onze grootste theologen. Zijn Jezusboek heeft mij zeker geïnspireerd. Ik kreeg het van hulpbisschop Everard de Jong. Ik heb het met groot plezier gelezen. Benedictus begreep de taal van protestanten. Hij kwam immers uit het land waar de Reformatie werd geboren. De Protestantse Duitse theoloog Eberhard Jüngel heeft Paus Benedictus aan het begin van zijn pontificaat getypeerd als iemand, die in zijn theologie radicaal vasthoudt aan de waarheidsaanspraak van het Evangelie. En ook als iemand die altijd bewust bezig was met kerkelijke theologie.

Maar niet alleen met kerkelijke, maar ook met tijdkritische theologie die midden in de tijd staat en zijn theologische werk zag als een soort ‘openbare zielzorg’. Dat blijkt ook wel uit zijn encyclieken. Zijn eerste encycliek ging in 2005 over de liefde: *Deus Caritas est.* In 2007 verscheen zijn encycliek *Spe salvi* (over de hoop). Daarna kwam in 2009 de sociale encycliek over Kerk en Samenleving, *Caritas in veritate* (Liefde in waarheid). Benedictus werd wel eens de ‘groene paus’ genoemd, want hij liet het Vaticaan van zonnepanelen voorzien. Je zou bijna kunnen zeggen, dat deze drie documenten samen een drieluik vormen over geloof, hoop en liefde. En laat dat nu juist het motto van de Protestantse Kerk in Nederland zijn.

2.Voor mij als protestant is Paus Benedictus vooral belangrijk omdat hij een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de *Gemeenschappelijke Verklaring over de Rechtvaardigingsleer* van de Lutherse Wereldbond en de Rooms-Katholieke Kerk van 1999, aan de totstandkoming waarvan Joseph Ratzinger, die toen nog geen paus Benedictus, was volgens de lutherse deelnemers een beslissend aandeel had. Dat is een grote stap in de oecumenische vooruitgang geweest.

3. Voor mij als protestant is de naam van paus Benedictus (toen nog prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer) vooral verbonden met de Verklaring *Dominus Iesus (*uit 2000). Marcel Sarot maakte mij erop attent, dat *Dominus Iesus* waarschijnlijk meer uit de koker komt van Paus Johannes Paulus II, ook al staat de naam van Ratzinger onder de Verklaring. Bij het schrijven van *Dominus Iesus* was de laatste weliswaar betrokken, maar er zijn sterke aanwijzingen dat de toenmalige Paus, Johannes Paulus II, hier persoonlijk de hand in heeft gehad. Het is weliswaar een verklaring van de Prefect van de Congregatie van de Geloofsleer, die is goedgekeurd door de Paus, maar die goedkeuring heeft plaatsgevonden ‘in forma specifica’ en valt daarmee direct onder het pauselijk leergezag. Protestanten waren buitengewoon teleurgesteld door de verschijning van deze Verklaring, die met verbazing en verontwaardiging werd ontvangen. De

anglicaanse aartsbisschop George Carey van Canterbury zei dat het document voorbij ging aan de oecumenische dialoog en samenwerking in de afgelopen 30 jaar. De Wereldraad van Kerken sprak van een ‘tragedie’. De Lutherse Wereldfederatie was zeer teleurgesteld. De Protestantse Wereldbond (WARC), zei dat de verklaring was afgelegd zonder oecumenische gevoeligheid en indruiste tegen de geest van Vaticanum II. Waarom al die negatieve stemmen? Was *Dominus Iesus* echt zo anti-oecumenisch als velen dachten? Kardinaal Joseph Ratzinger ontkende dit krachtig en volgens mij had hij gelijk. *Dominus Iesus* ging immers in de eerste plaats over de unieke plaats van Jezus Christus onder de wereldgodsdiensten. *Dominus Iesus* verzette zich tegen het heersende relativisme en had een duidelijke missionaire inslag. Waarom dan toch al die protestantse commotie? Er stond in de Verklaring dat de Katholieke Kerk de ‘pijler en het fundament’ van de waarheid is. Toegegeven: er worden ook elementen van ‘heiligheid’ en ‘waarheid’ buiten de RKK gevonden. Protestanten werden dan ook niet als kerken beschouwd, maar als zogenaamde ‘kerkelijke gemeenschappen’ die zonder geldig bisschoppelijk ambt en zonder geldig eucharistisch mysterie geen kerken in de eigenlijke zin van het woord genoemd konden worden. Ze stonden wel in gemeenschap met de katholieke kerk, maar die gemeenschap is nog steeds ‘onvolmaakt’. Niettemin werd duidelijk gesteld, dat ze van groot belang zijn in het heilsmysterie en essentieel voor de voortgang van het evangelie. Omdat de Heilige Geest ook in deze kerkelijke gemeenschappen werkt, hebben ze geenszins hun betekenis verloren.

Wat hier in *Dominus Iesus s*taat, was volgens mij toen helemaal niets nieuws. Dat is sinds het Tweede Vaticaans Concilie altijd zo gezegd (Lumen Gentium §8). Als je de concilieteksten vergelijkt met *Dominus Iesus*, zie ik eigenlijk geen stap terug. In feite is er niets aan de hand. De vraag blijft dus waarom protestanten zo heftig reageerden. Waren ze niet goed geïnformeerd of lijden ze aan

collectief oecumenisch geheugenverlies? Aan de andere kant rijst ook de vraag: Waarom vond het Vaticaan het precies nodig om dit weer ter sprake te brengen? Was het opzettelijk? Het lijkt erop dat er een soort miscommunicatie was binnen de binnenste kringen van het Vaticaan. In dat geval is het echt jammer dat de kritiek niet wat terughoudender was. Juist omwille van de oecumene.

4 Voor mij is Paus Benedictus XVI een knappe en scherpzinnige theoloog, die de kerk met geloof overgave heeft gediend. Zoals iedereen maakt hij zeker als paus ook fouten. Hij was in feite een bescheiden mens, die het pausdom zeker niet heeft begeerd, maar het wel als zijn roeping heeft ervaren. Die fouten en verkeerde inschattingen zullen door anderen zeker uitvoerig worden beschreven, maar wat mij betreft is dat nu de emeritus paus nog boven de aarde staat niet aan de orde. Paus Benedictus heeft de oecumene met ons als protestanten zeker van harte gediend en daarvoor mogen we hem dankbaar zijn. Zijn nagedachtenis zij tot zegen.

